

ТАҚРИЗИ

мушовири илмӣ ба диссертатсияи Шарипов Шариф Раҳмонович таҳти унвони “Нақши Зухурии Туршезӣ дар тақомули ғазали форсии тоҷикии асрҳои XVII-XIX дар шибҳи қораи Ҳинд (Масъалаи таҳаввули навъи шеърӣ)” барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик

Мубрамии мавзӯи таҳқиқ. Нуруддин Муҳаммад Зухурии Туршезӣ (1538-1616) яке аз шоирони форсизабони садаи XVI-XVII аст, ки аксари рӯзгори худро дар Ҳиндустон гузаронида, то ба имрӯз доир ба ҷанбаҳои муҳтавоӣ-поэтикаи ғазалиёти ӯ таҳқиқоти ҷудоғона сурат нагирифтааст, бо он ки хидмати шоир дар раванқи ғазали форсии тоҷикии садаҳои XVII-XIX на камтар аз Урфии Шерозӣ, Навъии Хабушонӣ, Назирии Нишопурӣ, Малики Қумӣ, Толиби Омулӣ, Калими Кошонӣ, Соиби Табрезӣ, Ғании Кашмирӣ ва дигарон аст.

Зухурии Туршезӣ бештари фаъолияти адабии худро дар дарбори Одилшоҳиён ва Низомшоҳиён дар Ҳиндустон гузаронида, «маликушшуаро»-и дарбори Иброҳим Одилшоҳи сонӣ будааст.

То ба имрӯз дар Тоҷикистон дар масъалаи ҷанбаҳои муҳтавоӣ-поэтикаи ғазалиёти Зухурии Туршезӣ ягон мақолаи таҳқиқӣ (ба истиснои мақолоти муаллифи ҳамин диссертатсия) навишта нашудааст.

Дар Эрон Забехуллоҳи Сафо, Абдулхусайни Зарринқӯб, Шафеии Кадканӣ, Асғари Бобосолор, Эҳтироми Ризоӣ, Алинақии Мунзавӣ, Аҳмади Мунзавӣ, Тавфиқи Субҳонӣ, Ҷалили Тачлил, Саида Парниёни Дарёборӣ ва дигарон дар бораи аҳволу осори Зухурии Туршезӣ мақолоти арзишманд навиштаанд ва ё зимни мавзуоти гуногун назари интиқодӣ доштаанд. Аммо муҳаққиқони мазкур низ масъалаи поэтикаи ғазалиёти шоирро мавриди баррасии илмӣ қарор надодаанд.

Шукуфа Доробӣ - муҳаққиқи эронӣ, таҳти унвони «Таҳлили вижагиҳои сабки ғазалиёти Зухурии Туршезӣ» мақолае ба таъб расонидааст, ки муаллифи

диссертатсия Шарипов Ш.Р. бо ӯ дар чанд масъала баҳс карда, дурустии назари худро илман исбот кардааст.

Арзияи Беҳободӣ ва Иброҳими Источияи Алӣ бо номи «Мукаддима, тасҳеҳ ва таълиқоти қасоид ва тарҷеоти девони Зухурии Туршезӣ», Маҳмудулҳаққи Ансорӣ, Муҳаммади Минучеҳри Ҳасан таҳти унвони «Аҳвол, осор ва сабки шеърӣ насри Зухурии Туршезӣ», Зориҷи Сиддиқия Вакилӣ, Маҳмуди Содикзода дар мавзуи «Шарҳу тақмили некоти балоғӣ дар девони Зухурии Туршезӣ» поённома навиштаанд.

Зайнаби Боғбонӣ ва Муҳаммадамири Машҳадӣ – муҳаққикони эронӣ, дар мавзуи «Симои паёмбарон дар девони Зухурии Туршезӣ» поённома навиштаанд, ки дар он масъалаи нақши талмеҳи пағомбарон дар ғазалиёти шоир мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Ҷалили Таҷлил ва Саида Парниёни Дарёборӣ дар мавзуи «Нақши Низомшоҳиён ва Одилшоҳиён дар халқи осори таълимии Зухурии Туршезӣ» мақолае навишта, аз шуҳрат, басту банди ашъор, аҳволу осор ва нақши Низомшоҳиён ва Одилшоҳиён дар ташаккулу тақомули мероси адабии Зухурии Туршезӣ андешаҳои ҷолиб иброз доштаанд.

Ҳусайни Муҳаммадӣ дар мақолаи “Баррасии нақши Зухурии Туршезӣ дар гуфтиҳои фарҳангу забони форсӣ дар Дакан” гуфтааст, ки шоир “бо халқи осори адабии арзанда” тавонистааст, ки ба фарҳангу забони форсӣ дар ин мавзӯ тақомул бахшад.

Чӣ тавре ки зикр шуд, дар Эрон низ роҷеъ ба поэтикаи ғазалиёти Зухурии Туршезӣ асари ҷудоғонаи таҳқиқӣ рӯйи кор наомадааст. Ин нуктаро Шукуфа Доробӣ чунин таъйид мекунад: «Тибқи баррасиҳои баамаломата нигоранда ба ҳеҷ таҳқиқе дар бораи Зухурии Туршезӣ бархӯрд накардааст». Ҳатто, Шукуфа Доробӣ шоирро ба сифати «гумном» ёд кардааст. Аз ин ҷо, таҳқиқи ҷанбаҳои муҳтавоӣ-поэтикаи ғазалиёти Зухурии Туршезӣ дар шинохти шоир ва саҳми ӯ дар тақомули ғазал бисёр муҳим буда, аз ҷониби Шарипов Ш.Р. таҳқиқи ин мавзӯ бори нахуст рӯйи кор омадааст.

Дар муаррифии Зухурии Туршезӣ дар Эрон хидмати олими эронӣ - Асғари Бобосолор, нисбат ба дигарон шоистатар аст. Дар Тоҷикистон

аввалин муаррифии иҷмолии Зухурии Туршезӣ аз Х.С. Айнӣ оғоз шуда, баъдан, муҳаққиқон А.М. Мирзоев, М.И. Занд, У.Каримов, Ф.Зехнӣ ва дигарон дар феҳрист, мақола ва монографияҳо аз Зухурии Туршезӣ ёд кардаанд.

Ш.З. Суфиев дар китоби «Саки-наме в системе персидско-таджикской литературы XVI-XVII веков» («Соқинома ва таҳаввули он дар адабиёти форсизабони Ҳинд дар асрҳои XVI-XVIII») «Соқинома»-и Зухурии Туршезиро мавриди баррасии амиқи илмӣ қарор додааст.

Мақолаи дигари Ш.З. Суфиев дар мавзӯи «Махсусиятҳои жанрии «Соқинома»-и Зухурии Туршезӣ» (Жанровые особенности «Саки-наме» Зухури Туршези) ба баҳсу баррасии иҷмолии таърихи соқиномасароӣ дар адабиёти форсии тоҷик бахшида шудааст. Ҳамчунин, соли 2021 «Соқинома»-и Зухурии Туршезӣ дар асари Б.А. Раҳматов бо номи «Зухурии Туршезӣ ва анъанаҳои соқиномасароӣ дар адабиёти форсӣ-тоҷикӣ (асрҳои XVII-XVIII)» низ мавриди баррасӣ қарор дода шуд.

Аммо саҳми Шарипов Ш.Р. дар муаррифии ғазалиёти ин шоири воқеан нуктасанҷу маънитироз дар Тоҷикистон қалон аст, ки аз ҷониби ин муҳаққиқ то ба имрӯз дар тайи панҷ соли охир 32 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 22 мақола дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расидаанд.

Муаллифи диссертатсия аз уҳдаи ҳалли вазифаҳои пешбиниқардаш дар таҳқиқи мазкур ба хубӣ баромадааст. Дарачаи таҳқиқ бисёр муфассал буда, аҳамияти амалӣ ва назариявии қори диссертатсионӣ низ хуб баён шудааст. Шарипов Ш.Р. масъалаҳои бамиёнгузоштаро бо далелҳои илмӣ исбот карда, истинодҳоро бамаврид нишон додааст.

Дар диссертатсияи Шарипов Ш.Р. масъалаҳои муҳим: мавзӯ, муҳтаво, сохтор, вазн, мусиқӣ, сабк, воситаҳои баён ва тасвир таҳқиқ шудаанд, ки ин масъалаҳо барои равшан намудани мақоми шоир дар тақомули ғазал ва мавқеи ғазалиёти шоир дар густараи адаби форсии тоҷикӣ аҳамияти муҳим доранд.

Бори аввал дар адабиётшиносии тоҷик аз ҷониби муаллифи диссертатсия масъалаҳои вожагон ва таркиботи хос, нақши ҳунарсозаҳо: ҳисомезӣ, ханҷоршиканӣ ва тасвирҳои парадоксӣ, корбурди румузи ранг ва вобастаҳои ададӣ, чигунагии корбурди воситаҳои баёни бадеӣ ва воситаҳои тасвири бадеӣ дар ғазалиёти Зухурии Туршезӣ мавриди пажӯҳиш қарор дода шудаанд. Шарипов Ш.Р., ҳамчунин, дар диссертатсия мактаби пайравони Зухурии Туршезиро дар масоили маънисозӣ ва тасвиروفаринӣ муайян намудааст.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқ. Андешаҳои илмии муаллифи диссертатсия метавонанд дар навиштани таърихи таҳаввул ва тақомули ғазал дар садаҳои XVII-XIX дар шибҳи қораи Ҳинд, сабки ҳиндӣ ва мароҳили инкишофи он, дар таҳияи китобҳои адабиётшиносӣ, забоншиносӣ, фарҳангу мардумшиносӣ, ахлоқ, китобҳои дарсӣ, таърихнигории адабиёти форсии тоҷикӣ, адабиёти форсизабони Ҳиндустон, таърихи афкори фалсафӣ, фарҳангномаҳо, фарҳанги таркиб ва таъбирҳои шоирона, забони ғазал, сабкшиносӣ, рисолаҳои илмӣ, рисолаҳои хатм, магистрӣ ва корҳои курсӣ, таҳияи лексия барои донишҷӯёни факултетиҳои филологӣ, курсҳои махсуси адабиётшиносӣ, назмшиносӣ, каломи бадеӣ ва маҳфилҳои мухталифи илмию адабии бахшида ба осори суҳанварони сабки ҳиндӣ мавриди истифода қарор гиранд.

Асосҳои назариявии таҳқиқ. Дар диссертатсия дар баробари равишҳои суннати таҳқиқ аз усулҳои муосири адабиётшиносӣ низ истифода шудааст. Дар навиштани рисола аз равишҳои назариявии муқоисавӣ-таҳлилӣ, муқоисавӣ-оморӣ, суратгарой (Б. Шкловский, Б. Эйхенбаум), таърихӣ-муқоисавӣ, поэтикаи таърихӣ (Н.А. Веселовский), сохториву бадеӣ истифода гардида, аз усулҳои таҳқиқотии олимони ватаниву хориҷӣ, ба мисли Эдвард Браун, Ян Рипка, Ғ.Ю.Алиев, Н.И. Пригарина, М.Л. Рейснер, А.Н. Ардашникова, Забехуллоҳи Сафо, Абдулхусайни Зарринқӯб, Шафеии Кадканӣ, Асғари Бобосолор, Алинакии Мунзавӣ, Тавфиқи Субҳонӣ, Чалили Тачлил, Саидаи Парниён Дарёборӣ, Назир Аҳмад, А.Сатторзода,

Ш.З.Суфизода, А.Насриддинов, Б.Мақсудов, Н.Салимӣ, З. А. Ғаффорова,
У.Юсуфӣ, Н.Нуров ва дигарон истифода-шудааст.

Диссертатсияи Шарипов Ш.Р. ба ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик
пурра мувофиқат мекунад ва ба назари ман, ба сифати мушовири илмӣ,
таҳқиқи комил ва анҷомёфтаи илмист.

Ҳамин тавр, кори диссертатсионии Шарипов Шариф Раҳмонович дар
мавзуи “Накши Зухурии Туршезӣ дар тақомули ғазали форсии тоҷикии асрҳои
XVII-XIX дар шибҳи қораи Ҳинд (Масъалаи таҳаввули навъи шеърӣ)”
таҳқиқи комили илмӣ буда, ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба навиштани рисолаҳои
докторӣ ҷавобгӯст ва муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори
илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.01.01 - Адабиёти тоҷик мебошад.

Мушовири илмӣ,
доктори илмҳои филологӣ

Суфизода

Шодимуҳаммад Зикриёпур

e-mail: sufizadeh@gmail.com

Тел.: 907701111

Нишонӣ: шаҳри Душанбе,
ҳиёбони Рӯдакӣ, 33.

Имзои Суфизода Шодимуҳаммад

Зикриёпурро тасдиқ мекунам:

Сардои шӯъбаи кадрҳои

Китобхонаи илмӣ ба номи

Индира Гандии АМИТ

Мусаввирова Ш.М.

17.10.2023.